

KÜLTÜR

Ali AKTAŞ-Sosyolog

ANDIRIN ABDALLARINDA GEÇİŞ DÖNEMİ RİTÜELLERİ-5

ABDALLARDA ÖLÜM

İslam dinine göre her canlı ölümü tadacaktır. Bakara süresinde *“Siz nasıl oldu da Allah’ı tanımazlık edersiniz ki, cansızken size o can verdi, sonra sizin canınızı gene o alacak, sonra da gene o diriltecek, daha sonra da gene O’na döndürüleceksiniz”* denilmektedir. *“Küllî nefsin zaikatül mevt”*... (Her Nefis Ölümü Tadacaktır) mealindeki ayet Kur’an’da üç surede geçmektedir. (Âl-i İmran, 3/185; Enbiyâ: 21/35; Ankebut, 29/57) Bu ayetlerde "nefis", insanın ruhu demektir. İnsan bedeni ölür, ama ruh ölmez. Beden birçok yapının birleşmesinden meydana gelir. Yani sayısız zerrelere, moleküllerden, hücrelerden, organlardan yaratılır. Bu yüzden değişmeye ve bozulmaya mahkûmdur. Ama ruh ise basittir; beden gibi birçok yapının birleşmesinden meydana gelmez. Bu yüzden de çürümeye, bozulmaya maruz kalmaz. Ruh bedenin misafiridir. Ruh bedenden ayrılınca gittiği yer ruhlar âlemidir. Buna göre ölüm, ruhun bedenden ayrılmasını ifade eder. Öyleyse ölüm bir son bir yok oluş değil, bilakis bir âlemden başka bir âleme geçiştir.

Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu, dünyanın her yanında ölüm çevresinde toplanan adetlere ve işlemlere evrensel bir karakter kazandırır. Bu bakımdan aralarında gerek coğrafi, gerekse kültürel bakımdan ayrıntılar bulunan değişik yapıdaki toplumların konuyla ilgili inanmaları, adetleri ve işlemleri arasında çoğu zaman şaşırtıcı benzerlikler görülür.

İnsan hayatının son bulması anlamına gelen ölüm, doğum ve evlenmeden sonraki bir başka geçiş dönemidir. Doğumla beraber yeni bir dünyaya gözlerini açan insanoğlu ölümle birlikte bu dünyadan başka bir dünyaya intikal eder. Diğer geçiş dönemlerinde olduğu gibi son geçiş dönemi olan ölümde de uygulanan pratikler, kaçınılan davranış kalıpları bulunmaktadır.

Abdallarda Ölüm Öncesi

Her geçiş döneminin her aşamasında olduğu gibi bu aşamada da belirli davranış kalıpları ve kuralları bulunmaktadır. Kişinin durumuna bakarak sergilenen inanışlar ve pratikler kültürümüzün bir bölümünü oluşturan zenginliklerdendir. Ölüm öncesi dönemde özellikle ölümün habercisi inanışlar çok önemlidir. Gerek nesnelerin gerek hayvanların gerekse hayatta yaşanan diğer olayların yorumlanışı ölüm öncesi dönemde de kendisini göstermektedir.

Ölüm Habercisi İnanışlar

Ölüm ne zaman geleceği bilinmeyen bir durumdur. İnsanoğlu bu durumu hep merak eder ve bu konuda devamlı bir arayış içerisinde olur. İnsanlar yaşamları boyunca yok olma duygusunun etkisiyle kendisine ve çevresine ölümün ne zaman geleceğini merak eder. Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle, alışlagelmişin dışındaki bir takım davranışları; araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanışlarını; meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi saymaktadır.

Ölümün belirtileri arasında hayvanlarla ilgili olanlar önemlidir. Baykuşun çatıya konması, horozların zamansız ötmesi ve köpeklerin uluması bir ölüm belirtisi sayılmaktadır. Baykuş konan evin veya baykuşun üzerinde ya da çevresinde öttüğü evdeki birinin öleceğine, yakın akrabadan birinin ölüm haberinin geleceğine inanılır.

Abdalar da ölümün habercisi inanışlar konusunda hayvanlarla ilgili olarak şu inançlar karşımıza çıkmaktadır:

- ✓ Baykuş uğursuz olarak kabul edilir. Baykuşun çatısına konduğu evden cenaze çıkacağına inanılır. Gündüz vakti köpeğin uluması da hayrı alamet sayılmaz. Bu durumlarda hayvanları kuru soğanla taşlama inancı vardır. Halk arasında çivi çiviye söker derler. Öyleyse acı da acıyı götürür, engeller denilebilir. Ölüm acı bir olay olduğundan yine aynı mantıkla ölümü acı olan bir yiyecekla taşlamak, göndermek bu uygulamanın inanç temelini oluşturur.
- ✓ Abdallar eğer rüyalarında vefat eden bir yakınlarını çok sık görürlerse rüyayı gören kişinin yakında öleceğine inanırlar.
- ✓ Yıldız kaymasını da ölüm belirtisi olarak kabul ederler. Şu dile getirilir: *“Ölecek olan kişi ağırlaşır. Zekaret deriz biz. O hale gelir. Zekaret döşeğine yatar. Bir tek gözü bakar. Bir soluğu vardır. Benim annem ölürken sakallılar geliyor dedi. Kuşlar geliyor, annem ve babam geliyor dedi. Sonra bir yerden koku geliyor dedi ve çok sürmedi ruhunu teslim etti”*. Bir başkası ise şunları aktarır: *“Hasta insan zaten kendini belli ediyor. Benim anneannem evin içindeydi. İlk gözü aktı. Terledi. Öleceğim ben dedi. Çöpçüler geliyor dedi. Kelimeyi Şahadet getirttirdik. Sonra da bilincini kaybetti ve öldü”*.

Anlatılanlara göre ölümün habercisi olan işaretler vardır. İnsan doğası gereği bu işaretler aynılık arz eder. Ancak bu süreçte uygulanan pratikler ve inanışlar benzerlik gösterdiği kadar farklılık da gösterebilir. Bu gayet doğal bir olgudur. Yaptığımız araştırma sonucunda Türk dünyası ve Anadolu’da ölümün habercisi olarak görülen “hayvanlar, rüyalar, kişinin sağlık durumu” gibi durumların Abdallarda da vardır.

Ölümden Kaçınma ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

İnsanoğlu mütemadiyen ölümle ilgili sorunlara çözüm arar. Elinden bir şey gelmeyeceğini, ölümü engelleyemeyeceğini bildiği halde var olan durumu değiştirme çabası içerisine girer. Hayatın bir gerçeği olan ölümden korkulmasının nedeni ansızın ölüme yakalanmak değil; sonrasındaki benliğin yok olacağı, kaybolacağı endişesi olabilir.

Anadolu'daki kaçınmalara baktığımız zaman; ölü evindeki yemeklerin döküldüğünü, su dolu kapların boşaltıldığını, ölü yıkanırken uyuyanların uyandırıldığını, cenaze geçerken uyuyanların uyandırıldığını, cenaze evden çıkınca ardından su döküldüğünü, ölü yıkandıktan sonra su ısıtılan kazanın ters çevrildiğini, su ısıtılan ateşin söndürüldüğünü ve o ateşte başka bir şey için kullanılmadığını, kazma küreğin elden ele verilmediğini, ölü evinden dönelerin doğrudan kendi evlerine gittiklerini ve eve gidince ilk olarak tuvalete girdiklerini tersi yapılırsa o evde ölü baskını olacağı inancı ve uygulamaları görülür.

Bahsedilen uygulamaların dışında ölümden kaçınma ile ilgili inanış ve uygulamalar çocuklara verilen isimlerde de dikkati çeker.

Abdallarda çocuk ölümünün fazla olduğu ailelerde çocuklara Durdu, Duran, Yaşar vb. isimler verilerek onların ölmeyeceğine inanılır.

Abdallar da ölümden kaçınma ile ilgili inanış ve uygulamalar konusundaki pratikler şöyledir:

- ✓ Ölüm anı yaşanırken evde uyuyan biri varsa hemen uyandırılır. Evden ikinci bir cenaze çıkmasını engellemek için cenaze evden çıktıktan sonra ev süpürülür; ölünün yatağı ve eşyaları dışarı alınır.
- ✓ Mezar eşilirken kürek elden ele verilmez.

Bu uygulamaların yanı sıra Abdallarda hâkim olan inanış ne yapılırsa yapılsın ölümden kaçışın olmadığıdır. Konu hakkında *“Hak tecelli ederse her iş asan eder; hak eder esbabını billahsa da ihsan eder”* denir.

Anadolu'da ölümle ilgili inanış ve kaçınmalara bakıldığında uygulanan pratiklerin Abdalların inanışlarında da yaşadığını görülür.

Ölüm Sırası (Ölüm Anı)

İnsanların yaşadığı ortak olaylardan bir tanesi olan ölümün, toplumlarda önemli bir geçiş evresidir. Bu geçiş evresinin ikinci bölümü olan ölüm anında da tıpkı diğer evrelerdeki gibi yapılan uygulamalar, dini pratikler bulunur. Bu pratiklerin çoğunlukla benzerlik gösterse de farklılık gösterdiği durumlar olur.

Ruhu teslim ediş bazen kolay bazen zor olabilmektedir. Bu anı kolaylaştırmak için yapılan inanç ve uygulamalar bulunmaktadır.

Abdallarda ölüm anında ruhun bedenden ayrılarak uçup gittiği inancı hâkimdir. Ecel yaklaşınca ölecek kişi de akıl durur, ölecek kimse mahzunlaşır ve bu tür kimselere yıldızı düşmüş denilir. Burada yıldızı düşmek kavramını gökteki yıldız kaymasıyla ilişkilendirebiliriz.

Bu biçimde düşünöldüğü zaman gökyüzü ve yıldız motifi ile Türkler de var olan Gök Tanrı inancının yansımasını görölür.

Ölen kişi yüzü asık ölmüşse, kötölüklerin gözünün önünden geçtiğine inanılmaktadır. Ölünün yakınlarının uzaktan gelmesi bekleniyorsa cenaze bekletilir. Bekletilen cenaze için “toprak mevlidi” denilen bir tören ölü evinde düzenlenir. Törende dua edilir, mevlit okunur. Gelenlere ve ölünün başını bekleyenlere helva, şerbet, peksimet ikram edilir. Ani ölümü, uzun süre hastalıklarla uğraşarak ölüme tercih eder ve bu durumu “üç gün yatak dördüncü gün toprak” diyerek, bu konudaki görüşünü ifade eder. Gözleri açık ölen kişinin bir yakınına hasreti olduğı inancı vardır. Ölüm akşam ya da gece gerçekleşmişse, mevta sabaha kadar bekletilirken, üzerine şişmesin diye demir parçası konulmaktadır.

Abdallarda Ölüm sırasındaki uygulamalar:

- ✓ Bir kişi ölüm anındayken başında Kur’an okunur.
- ✓ Kelime- i Şahadet getirtilir.
- ✓ Zekaret halindeki kişinin yanına kadın girmemesi inancı hâkimdir. Bu durum şu biçimde anlatılır: *“Ölüm anında, o kişinin yanına kadın girmez. Çünkü kadının olduğı yere Azrail gelemmez. Kişi can veremez. Eşimin teyzesinde böyle bir olay yaşanır. Kadın zekarete kalır. Ruhunu bir türlü teslim edemez. Birkaç kadın başındayken çıkın kişi geldi girmiyor, kapıdan bakıyor dedi. Kadınlar odadan çıkar çıkmaz ruhunu teslim etti”*.
- ✓ Ölüm anında olan kişinin ağzına su verilir. Bu suyun zemzem olması tercih edilir.
- ✓ Ölünün üstüne makas, bıçak konulur.
- ✓ Ölüm anındayken sessiz olunur.
- ✓ Ölecek olan kişinin ayakucunda durulmaz. Durulursa eğer Azrail’in canı alamayacağına inanılır.
- ✓ Ölünün gözleri kapatılır.
- ✓ Kişinin nefesine ve nabzına bakılır. Ölüp ölmediğini anlamak için ağzına ayna tutulur.
- ✓ Ölüm anında kapı ve pencere açılır.

Ölüm istenilmeyen ama bir o kadarda kaçınılmaz bir durumdur. İnsanlar tarih boyunca ölüm anında kişinin daha az canının yanmasını sağlamak için çeşitli arayışlara girerler. Zaman içerisinde her bulunan uygulama, pratik yahut yöntem işe yarayıp yaramamasına göre kabul görür ve giderek kalıcılaşan, kültürün bir yansıması olarak karşımıza çıkar.

Abdallarda ölüm anında yapılan uygulamalar Türk dünyası ve Anadolu’daki varyantlarıyla benzer. Bu benzerlikler: *“ölünün üstüne şişmesin diye demir koymak, ölecek olan kişinin ayakucunda durmamak, ağzını varsa zemzem yahut normal su ile ıslatmak, evde uyuyan biri varsa uyandırmak”* biçiminde sıralamak olanaklıdır. Ayrıca yine bu aşamada da diğer aşamalarda olduğı gibi su, toprak, demir kültleri karşımıza çıkar.

Ölüm Sonrası

Sevdiği bir insanı kaybeden cenaze yakınları için zor bir süreç olan ölüm sonrası dönem, son geçiş döneminin son basamağıdır. Bu dönemde ölü evinin durumu, ölünün anılması, ölünün eşyaları gibi durumlara yönelik inanış ve uygulamalar mevcuttur. Ölüm sonrası inanış ve uygulamalar bir bakıma ölüm anındaki uygulamaların devamıdır.

Defin Hazırlığı- Kefenleme- Ölünün Gömülmesi

Ölüm sonrasında ölüye karşı yapmamız gereken davranışlar bulunmaktadır. Yapılması gereken bu davranışların defin hazırlığı, defin işlemi, kefenleme ve ölünün gömülmesi biçimindedir.

Defin Hazırlığı

Ölünün gömülmesi anlamına gelen defin, insanların cenazeye karşı yapması gereken görevlerinden birisidir. Ölünün defin işlemleri gündüz yapılır. Akşam ve gece ölenlerin naaşları ertesi gün gömülmek üzere bekletilir. Günümüzde naaş morgda yıkanmaktadır.

Kültürümüzde defin hazırlığı sırasında ölü yıkamak için kaynatılan su ile ilgili davranış kalıpları bulunmaktadır.

Kazandan arta kalan suyla ölünün çamaşırları yıkanır. Yıkamadan arta kalan su bir güğümle mezara götürülür. Kalan su ise dökülür. Kefene, ölünün kafasına, gözüne koku sürülür. Cenaze yıkandıktan sonra kazan ters çevrilir. Kazanın üzerine ardından birini daha götürmesin diye üç tane taş konulur.

Abdallar da ölü yıkamak için su kaynatılan ocak kendiliğinde sönmeye bırakılır.

Üç gün boyunca ocağın yanında ışık olması, ışığı karalmaması- sönmemesi amacıyla akşamları mum yakılır.

Ölünün yıkanması için avluya bir ocak kurulup su kazan da cenazenin yıkanması için kaynatılır. Cenazenin yıkanması işlemini dede ya da yoksa imam yapar. Cenaze erkek ise imam ve erkekler; kadın ise bu işi bilen kadınlar yıkar. Naaşın gerekli temizlikleri yapıldıktan sonra gusül abdesti aldırılır.

Kefenleme

Ölünün yıkandıktan sonra belirli kurallar çerçevesinde kefen bezine sarılmasına kefenleme denilmektedir.

Cenaze iki kere yıkanır. Kefen makasla değil abdestli bir kimse tarafından bıçakla biçilir.

Abdallarda ölünün kefenlenmesi işlemi şu şekilde gerçekleştirilir: *“Ölü yıkandıktan sonra kefenlenir. Kefen üç parçadan oluşur. Kefen bezi makasla kesilmez. Yırtilarak bağlanır. Kefenin üst kısmı vücuda sarılarak ölünün boğazından aşağıya doğru dizlerine kadar indirilir. Diğer iki parça ölüyü enden ve boydan örtecek şekilde sarılır; ayak başparmakları birbirine bağlanır. Gül suyu serpilir. Kefenleme işleminden sonra ölü sal ağacının üzerine konulup düşmemesi için bağlanır. Ölünün üzerine yeşil renkli bir örtü örtülür. Baş kısmına erkeğe*

ceket, kadında tlbent bağlanır. l sal ağacında, omuzlar üzerinde taşınarak cenaze namazı kılınmak üzere musalla taşına konulur”.

Yıkanan ve kefenlenen cenaze namazı kılınmak üzere önce camiye sonra da gömülmek üzere mezarlığı götürülür.

Ölünün Gömülmesi

Mezar önceden kazılarak gömme işlemine hazırlanır. Naaş baş batı, ayaklar doğu, yüz ise kible yönüne gelecek biçimde gömülür. Sonrasında sapıtma adı verilen tahta konulur ve üstü toprakla örtülür. Gömme işlemi böylelikle tamamlanır. Toprak atılırken kullanılan kürek elden ele verilmez. Toprağı atan kişi küreği yere bırakır ve diğer kişi küreği yerden alır. Mezar örtüldükten sonra getirilen l yıkama suyundan başucundan ayakucuna doğru dökülür. Bu işlemlerde sonra imam ölünün baş taşı karşısına geğerek ona kabirde sorulacak soruların cevaplarına dair kısa bir hatırlatmada bulunur.

Cenazenin ağzına akık taşı konulması halinde, mevtanın sorgu suale kolay cevap vereceğine inanılır.

Görüldüğü üzere diğer geğiş dönemleri ve aşamalarında olduğu gibi bu aşamada da dikkat edilmesi gereken uygulamalar vardır. Bu uygulamalar; Anadolu’da olduğu gibi Abdallarda da “ly yıkamak için su kaynatılan kazan ters çevrilir ve ocak kendi kendine sönmeye bırakılır, mezar eşilirken kürek elden ele verilir, cenaze evinde ışıkların belli bir zaman yanmasına dikkat edilir” biçimde sıralanabilir. Tüm bu uygulamalar bize nerede olunursa olunsun her insanın yaşayacağı ölümün ve bu duruma bağlı pratiklerin ortak olduğunu gösterir.

Defin Sonrası

Toplumumuzda önemli olaylarda insanlar yardımlaşarak birbirlerine destek olurlar. Ölüm gibi üzücü ve istenmeyen bir olay karşısında da insanlar desteklerini birbirinden esirgemezler. Özellikle etraftaki yakınlar, akrabalar ve konu komşu cenaze sahiplerinin üzüntüsünü paylaşır onlara bu süreci atlatmalarında yardımcı olurlar. Onlarla ilgilenirler. “l Evi”, “lnn Anılması ve Belirli Günler”, “lnn Eşyaları”, “Devir ve Miras” insanların birbirlerine yardımcı oldukları, birbirlerinin üzüntülerini paylaştıkları yer ve zamanlardandır.

l Evi

Kültürümüzde l evi önemlidir. Yakınını kaybeden cenaze sahipleri derin üzüntü içerisindedirler. Onların bu üzüntülerini etraflarındaki insanlar paylaşmaya ve hafifletmeye çalışırlar. Bu süreçte elbette dikkat edilmesi gereken davranışlar ve uygulanan pratikler bulunmaktadır. Dünyanın neresinde olunursa olunsun ölüye, l yakınlarına ve l evine sayęı göstermek olması gereken bir davranıştır. Türk dünyasında ve Anadolu’da konu ile ilgili çeşitli uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Yakut/Saha Türklerinde l  gün evinde saklanır sonra gömülür. l evinde aynaların kapatılması Yakutlarda da görülür. Gagauzlarda bir evde l olduğu kapıya bağlanan siyah bir bezle ilan edilir. Uygurlarda lm konu komşuya haberci gönderilerek duyurulur. Erzincan’da l evinde  gün yas tutulmaktadır. Bu süreçte evde yemek pişmez. l evinde radyo vb. dinlenilmez. Isparta ve Yozgat’ta bir hafta boyunca

ölenin odasında veya ölü suyunun kaynadığı yerde akşamla birlikte mum yakılır. Bitlis'te cenazenin çıktığı evin bütün suları o gün dışarı dökülür. İnanca göre Ölüm Meleğinin kılıcından sıçrayan kanlar bu sulara bulaşmış kabul edilir. Tarsus'ta cenaze akşamı ruhun evine gelip kendisi için bir şeyler yapılmışsa sevindiğine, hiçbir şey yapılmamışsa üzüleceğine inanılır.

Abdallarda da bu konu ile ilgili inanışlar:

- ✓ Abdallarda ölüm genelde konu komşu ve sala ile duyurulmaktadır. Uzaktaki akrabalara da telefonla haber verilmektedir.
- ✓ Abdallarda cenaze gömüldükten sonra ölü evine gidilir. Gelenlere çay ya da şerbet ikram edilir. Yakın akraba ve komşular cenaze evine üç gün boyunca yemek getirirler.
- ✓ Cenaze sahipleri belli bir süre işe çıkmazlar. Müzik dilemezler. Televizyon izlemezler. Bir müddet yas tutarlar. Bu yasin süresi kişiden kişiye değişmektedir.
- ✓ Cenaze evinde ışıklar en az üç gündür.

Yani ölü evi ile ilgili Türk dünyası ve Anadolu'daki "ölümün duyurulması, konu-komşunun ölü evine yemek getirmesi, ölü evinde ışıkların açık bırakılması, cenaze sahiplerine karşı gösterilen hassasiyet" gibi davranış kalıplarının Abdallarda da vardır.

Ölünün Anılması ve Belirli Günler

Cenaze defnedildikten sonra belirli günlerde ölünün ruhunu rahatlatacağı inancıyla ölü anılır. Ölen kişi adına yemekler verilir. Türk dünyasında ve Anadolu'da ölünün anılmasıyla ilgili çeşitli pratikler bulunmaktadır. Gagavuzlarda ölünün, ölümünün 3, 9, 20 ve 40... vb. günlerde anılır. Uygurlarda ölü ölümünün 3. , 40. ve 52. günlerinde anılır. İmkân varsa 3, 5, 7, 11...41 güne kadar Kur'an-ı Kerim okutulur. Adana, Mersin, Mut, Kadirli, Kozan ve Dört Yol'da ölü öldükten üç gün sonra ölünün helvası, yedi gün sonra yemek ve mevlit, kırkıncı gün sonra lokma dağıtılır. Üçüncü gün can helvası dağıtılmazsa ölünün ağzının köpüğünün gitmeyeceğine inanılır. Düziçi'nde Perşembe geceleri ölen kişinin ruhunun dua beklediğine inanılır. Bunun için Cuma günleri ölünün ruhu için ocağa yağ atılır ya da bilerek süt taşırılır böylece ve gelen ruhun bunlardan besleneceği düşünülür.

Abdallardaki inanışlar:

- ✓ Cenaze evinde ölünün ruhu için verilen yemeklere ölü aşı ya da cenaze yemeği denilir.
- ✓ Cenaze gömüldükten üç gün sonra "ağız açma" ya da ağız köpüğü" yemeği verilir.
- ✓ Ağız açma yemeğinde tavuk kesilir. Bu uygulama ölünün yedinci, kırkıncı, elli ikinci ve senesinde tekrarlanır.
- ✓ Ölünün yedisinde yemek ve helva, kırkıncı yemek ya da helva, elli ikisi ve senesinin de yemek verilir.
- ✓ Kırkıncı gün verilen yemekte kemikli et bulundurulur. Ölünün kırkıncı gün etinin kemiğinden ayrıldığına inanılır.

- ✓ Abdallarda ölen bir kişiyi rüyada görmenin “ölü istemek” anlamına geldiğini; bu tür rüyaları tekrar görmemek için rüyadan sonra “Allah rahmet eylesin; bir daha gelmesin; ölü öte yana; yattığı yer çayır diken ola” diyerek lanet okunur. Aynı biçimde kötü rüyaların bir daha görülmemesi için şafak söküp sabah ezanı okunmadan sağa sola bakmadan bir kuru soğan ortadan bölünerek başının üzerinden dama atılır. Yine sağa sola bakmadan yatağa dönülür.

Ölenin geride bıraktığı eşyaları ile ilgili işlemlerin temelinde iki neden yatar: ölenin geri geleceği korkusu, ölünün anısını yaşatma isteğidir. Bundan dolayı ölünün ruhunun bir an önce evden uzaklaşması için eşyaları başkalarına verilmektedir.

Türk dünyası ve Anadolu’da ölünün anılması ve belirli günler konusunda var olan “ölü yemeği verilmesi, 3. , 7. , 40. ve 52. günlerinde anılması, ölü için önemli günlerde dualar ve Kur’an okunması” uygulamalarının Abdallarda da görülür.

Ölünün Eşyaları

Ölenin geride bıraktığı eşyaları ile ilgili olarak, halk kültüründe birtakım dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır. Bunlardan en yaygın olanı ölenin eşyalarının yıkanıp temizlendikten sonra fakirlere dağıtılmasıdır. Birçok yerde “soyka” denilen ölünün giysileri, çamaşırları, yatak çarşafı gibi eşyalar, bağışlanmadan önce arınma işleminden geçirilir. Ölünün eşyaları ile ilgili işlemlerin oluşmasının temelinde, ölenin geri geleceği korkusu ile ölünün anısını yaşatma isteği görülür. Ölünün giysileri yıkanarak, su serpilerek veya ayazlandırılarak arınma işleminden geçirildikten sonra evden uzaklaştırılır, başkalarına verilir. İslamiyet öncesi Türk topluluklarında, ölünün eşyalarıyla ilgili çeşitli pratiklere rastlanır. Bunlardan, Göktürklerin ve Oğuzların defin törenlerinde; ölüye ceket giydirdikleri, kuşağını kuşandırdıkları, yayını yanına koydukları, eline dolu kadeh tutturdıkları, servetine göre at kesip etlerini yedikten sonra atların derilerini ayaklarını ve kuyruklarını sııklara asıp “Bu onun atıdır, bununla cennete gider” düşüncesi ile mezarının üstüne koydukları, yazılı kaynaklarda yer alır. Anadolu’daki uygulamalara bakıldığında Osmaniye’de ölünün eşyalarının tamamı yıkanır. Bir kısmı dağıtılır bir kısmı ise evde saklanır. Eşyalar fakirlere dağıtılır.

Ölünün eşyaları ile ilgili şu uygulamalar:

- ✓ Ölünün eşyaları yıkanır, temizlenir ve kabul eden ihtiyaç sahiplerine dağıtılır
- ✓ Bunun yanı sıra hayır kurumlarına da verilir.

Ölünün eşyaları konusunda Anadolu’da var olan “eşyaların ihtiyaç sahiplerine dağıtılması, hayır olarak bağışlanması” gibi uygulamaların Abdallarda da yer alır.

Devir ve Miras

İslâmî inanışlarına göre, ölen bir Müslüman’ın sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire para verilmesine, ölünün kalan borçlarının ödenmesine, ölen kişinin hayatta iken kılamadığı namazlar, tutamadığı oruçlar için kurban kesip etini dağıtmasına, fakirlere para vermesine, açların doyurulmasına, hayır için Yasin-i Şerif, mevlit ve Kur’ân-ı Kerîm okutmasına devir

denilmektedir. Anadolu’da ölen kişinin ölmeden önce yapması gerektiği halde yapamadığı dini vecibeler, söz verip de yerine getiremediği yeminler için Allah’tan affedilmesi istenir, bu nedenle kurban kesilir, mevlit okutulur. Ölen kişinin ölmeden önce yapması gerektiği halde yapamadığı dini vecibeler, söz verip de yerine getiremediği yeminler için Allah’tan affedilmesi istenir, bu nedenle kurban kesilir, mevlit okutulur.

Abdallardaki uygulama ve inanışlar:

- ✓ Abdal aileler zengin değillerdir. Elde var olan imkânlarla devir işlemi gerçekleştirilir. Maddi duruma göre devir işlemi yapılır. Bazen fakirlere para verilir bazen Yasin-i Şerif okutulur. Bu ailenin durumuna göre değişir.
- ✓ Abdal ailelerin ekonomik durumları iyi olmadığı için pek de zengin değillerdir. Miras olarak da çok bir şey bırakmazlar.
- ✓ Kız çocuklarına genelde miras bırakılmaz. Bırakılsa dahi kız çocukları kendi istekleriyle mirası almazlar. Miras genellikle erkek çocuğuna bırakılır.

Ölüm sonrasında ölü evi- ölünün anılması-belirli günler, ölünün eşyaları ile devir ve miras pratiklerini incelendiğinde yapılan uygulamaların, sergilenen davranışların ve inanışların Türk dünyası ve Anadolu ile Abdalların benzer olduğu görülür. Bu benzerlikleri bahsedildiği üzere *“ölü evinde üç gün boyunca yemek pişmemesi, ölümün ardından taziye gidilmesi ve gidilirken çay, şeker vb. götürülmesi, ölünün 3. , 7. , 40. , 52. gününde ve senesinde anılması, ölünün ardından bir müddet yas tutulması ve ölünün eşyalarının yıkanıp temizlendikten sonra ihtiyacı olan kişilere dağıtılması”*dır.

Ölünün Ruhu ile İlgili İnançlar

Ölünün ruhu ile ilgili inançların her kültürde var olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu inançların kişilerin davranışlarını da yönlendirdiği bilinmektedir. Eski Türkler, ölen kişinin ruhunun, şaman tarafından özel bir merasimle yer altı dünyasına götürünceye kadar evde dolaştığına inanır; çünkü onlara göre ölü çevresinde olup bitenden haberdardır. Bu yüzden akrabalarına zarar verebileceği düşünülen ölü ruhu, merasimlerle etkisiz hale getirilmelidir. Ölü ölümünün üçüncü gününden sonra öldüğünü anlamaktadır. Tarsus’ta Cuma akşamları kokusu ölenlerin burnuna gitsin diye ocakta yağ eritilmektedir.

Abdallarda ölünün ruhu ile ilgili inançlara bakıldığında:

- ✓ Abdallarda ölünün çelenlerden baktığı inancı hâkimdir. Bunun için ışığı açık bırakırlar.
- ✓ Cenazenin gömülene kadar gezdiğine inanırlar.
- ✓ Abdallar cenazenin bir sene boyunca evden umudunu kesmediğine; bir sene boyunca eve gelip gittiğine inanırlar.
- ✓ Ölen kişi rüyada görülür.
- ✓ Rüyada görüldüğü zaman sadaka ya da yemek verilir.

Abdallarda arasında anlatılan bir olayda: *“Kaynanası kırk gün rüyama giren biri komşulara sorar, onlarda eğer rüyada konuşmuyorsa kendisi gelmiştir”* derler. Yine *“Başka bir kadının kaynanası tam bir yıl rüyasına girer. Bir yıl dolduğu zaman kaynanası rüyasında ‘al evinin anahtarını ben artık gelmeyeceğim’ der”,*

Ölünün ruhu ile ilgili inanışların geçmişten günümüze Türk dünyasında ve Anadolu’da benzerlik gösterir. Bu benzerliklerin ise: *“ölen kişinin ruhunun gömülünceye kadar dolaştığı, ölen kişi için evin ışıklarının bir müddet açık bırakıldığı ve ölen kişi rüyada görüldüğü zaman sadaka verilmesi”* dir.

Baş Sağlığı ve Yas

Ölüm veya bir felaketten doğan acı veya bu acıyı belirten davranışlar, matem olarak nitelendirilen yas; Anadolu’nun diğer yörelerinde olduğu gibi Abdallarda da ölümün gerçekleşmesiyle başlar. İstenilmeyen bu olay karşısında insanlar acılarını ağlayarak, bağırarak vb. biçimlerde gösterirler. Giyim ve kuşamlarında yasin rengi kültürden kültüre farklılık gösterse de genellikle siyahtır. Yas için gelen misafirler giyim-kuşama, hal ve hareketlere dikkat ederler. Ayrıca bu durumda gelen ziyaretçiler yanlarında genellikle eve yardım amaçlı bir hediye getirirler. Ziyarete hoca ile gelenler de olmaktadır. Yas süresi belli değildir. Kısa bir süre olabileceği gibi uzun bir zaman dilimini de kapsayabilmektedir.

Abdallarda baş sağlığı ve yas konusundaki uygulama ve inanışlar:

- ✓ Abdallarda baş sağlığı dilenirken eve Dede getirilir.
- ✓ Başınız sağ olsun, Allah başka acı vermesin, Allah sizlere uzun ömür versin gibi telkin edici sözler söylenir.
- ✓ Başsağlığı dilemeye gelenler çay, şeker ya da lokum getirir.
- ✓ Gelenlere lokum, gül suyu, çay ikram edilir.
- ✓ Yas süresince kına yakılmaz, sakız çiğnenmez, süslü giyinilmez.
- ✓ Yas süresince düğün yapılmaz. Yapılacaksa da merhumun yakınlarından izin alınır.

İnsanoğlu zor zamanlarında yanında kendisine destek çıkacak birilerinin bulunması ister. Bu zor durumda insanların birbirlerinin acılarını, üzüntülerini paylaşmalarının önemi oldukça büyüktür. Hayatın son geçiş dönemi olan ölümün baş sağlığı ve yas evresinde yapılan uygulamalara bakıldığı zaman yapılan pratiklerin cenaze sahibine destek amaçlı temel teşkil eder. Ayrıca merhum kişiye duyulan saygının da bu uygulamaların esasını oluşturur.

Abdallarda da ölen kişinin ardından Anadolu’daki gibi *“baş sağlığı için taziyeye gidildiğini ve yas sürecinde uyulması gereken aşırı yüksek sesle müzik dinlememek, süslü giyinmemek, sakız çiğnememek, düğün yapmamak vb. gibi hal ve hareketlere dikkat etmek konusunda özenli davrandıkları”* tespit edilen benzerliklerdendir.

Mezar ve Mezarlık Ziyaretleri

Kültürümüzde mezar ve mezarlıklar her zaman için önemlidir. Mezar ölünün dirilişe kadar kalacağı ebedi istirahat yeridir. Mezarlıklar ise her zaman dikkat edilmesi gereken yerler olmuşlardır. Mezarlıklara girilirken yahut girildiği zaman, çıkılırken ve hatta mezarlıklar gösterilirken bile sergilenen davranışların, uygulanan inanışların olduğu söylenebilir. Mezarların ve mezarlıkların temiz, düzenli ve bakımlı olmasına her daim dikkat edilir. Mezarlık ziyaretlerinin Türk dünyası ve Anadolu'da yapılan bir uygulama olduğu söylenebilir. Aydın Varsakları'nda mezarın ayak ve başuçlarına ağaç dikme geleneği vardır. Mevsim kış olsa dahi iki ağaç dalı kopararak birer tane baş ve ayak taraflarına sokulur. Mezarların başına dikilen ağaçların mersin ağacı olmasına dikkat edilir. Çünkü 'Mersin' isminin 'Yasin' isminden esinlenilerek verildiğine inanılmaktadır. Muğla ili Ortaca ilçesi Kemaliye Köyü'nde de mezarın yanına dut, selvi, akasya, meyve ağaçları ve yöreye özgü çiçekler dikilmektedir. Kıbrıs'ta ilk üç gün ya da yedi gün cumartesi sabahı, şafaktan önce mezara okunmuş su dökülmektedir. Kadırlı'de bayram günlerine mezarlıklar ziyaret edilmektedir.

Abdallarda yapılan uygulamalara bakıldığında karşımıza şu davranış kalıpları çıkmaktadır:

- ✓ Abdallarda cenaze defnedildikten sonra bir yıl boyunca mezar taşı yapılmaz. Mezarın çökmesi, yerleşmesi beklenir.
- ✓ Mezarlık ziyaretlerinde temiz giyinilmeye dikkat edilir ve abdestli gidilir..
- ✓ Mezarlığa gidilirken Yasin götürülür ve orada dua okunur.
- ✓ Özel günlerde mezarlık ziyaretlerine önem verilir.
- ✓ Perşembe ve Cuma günleri ziyaretlerde tercih edilen günlerdir.
- ✓ Mezarlık ziyaretlerinde mezara basmamaya dikkat edilir ve sessiz olunur

Ölüm insan hayatının önemli ve son bölümüdür. Halk inançları itibariyle de bu dönem önem arz etmektedir. Yapılan uygulamaların ve sergilenen davranış kalıplarının birçoğu inanışların yönlendiriliciliğindedir.

Abdallarda mezar ve mezarlık ziyaretlerinde yapılan uygulamalara baktığımız zaman Türk dünyası ve Anadolu'daki *"önemli günlerde mezarlık ziyaretleri, mezarlık ziyaretlerinde temiz giyinilmesi ve özenli olunması, mezarlıkta sessiz olunması ve biliniyorsa eğer dua okunması, bir yıl boyunca mezar taşının yapılmaması"* gibi uygulamalar ve davranış kalıpları benzerlik gösterir.

SONUÇ

Gelenek, görenek, örf, adet ve inanışlarımız Anadolu'nun kimliğini oluşturan bir bütünün parçalarıdır. Geçmişten günümüze gelişerek değişen örf ve ananelerimiz bugünkü yaşayışımıza göre şekillenerek insan hayatını büyük ölçüde yönlendirmektedir. Doğum, evlilik ve ölüm ritüelleri hayatın önemli dönemlerindendir. Bu dönemlerde var olan durumu iyileştirmeye yönelik uygulanan çeşitli davranış kalıpları karşımıza çıkmaktadır. Bu kalıpların uygulanışında ise toprak, su, ateş demir gibi kültlerin daima var oldukları söylenebilir.

Ülkemizin birçok yöresinden derlenen adet ve inanışlar bölgeler arası farklılık gösterse de özünü korur.

'Abdal' kavramının çeşitli anlamlarda kullanıldığı, kimi zaman tasavvufun üst düzeyinde yer eden gezici derviş, kimi zaman Türkmenler arasındaki dinsel bir özellik olarak görülür. Bunun dışında Abdal kavramının Horasandan göç eden genç bir topluluk için de kullanıldığı, bazı yörelerde Abdalların Çingene olarak adlandırılırken Anadolu'da bazı yerlerde 'Halk Müziği İcracıları'nın da Abdal olarak nitelendirilir. Zaman zaman Abdal kelimesi anlam olarak oldukça aşağı çekilerek 'akıl yoksunu, şaşkın, ahmak' gibi isimlerle örtüştürülür. Abdal kavramının çeşitli manalarda kullanılmasının nedeni farklı yaşam tarzlarına bağlanır. Abdal kelimesi zaman zaman kötü manalarda kullanılmış olsa da genel olarak bu kavramın; insanlara faydalı olmaya çalışan ya da genel olarak zararsız hatta çoğu zaman manevi fayda sağlamaya çalışan insanlardır.

Abdallar Türkmen Alevi-Bektaşî olduklarını da ifade ederler Abdalların "Eline, beline, diline sahip ol" düsturuna bağlı oldukları görülür. Bu durum bize Abdalların ahlak anlayışı hakkında oldukça önemli bir bilgi vermektedir. Yaz aylarında müzisyenlikle, kış aylarında ise İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlere giderek değişik işlerde çalışmaları ve bu şekilde hayatlarını idame ettirmeye çalışmaları onların göçebe Türk toplumu özelliği gösterdiğini bizlere kanıtlamakta ve bu yaşama şeklini hala bırakmadıklarını göstermektedir.

İlk geçiş evresi olan doğum, çiftlerin çocuk istemesiyle birlikte başlayan uzun bir süreç olarak değerlendirildi. Bu geçiş evresinde çocuk sahibi olmak için modern tıbbın yanı sıra kültürümüze ait geçmişten gelen ziyaret yerlerine adak adama gibi uygulamaların da var olduğu tespit edildi. Hamilelik ve sonrasındaki lohusalık döneminde ise hem annenin sağlıklı olması hem de çocuğun sağlıklı olması için dikkat edilmesi gereken uygulamaların olduğu göze çarpar. Çevrenin de uyması gereken bu kural ve kalıplar geleneksel kültürümüz içerisinde nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelir. Eski Türk inançlarının burada karşımıza çıkar. Korumasız olan anne ve bebek kötü iyelere karşı savunmasızdır. Albasması, al kızı, algelini, kırk basması gibi kötülüklerden korunmak için geleneksel kültürümüzde uygulanan kimi yöntemlerin Abdallarda da var olduğu bilinir. Al muskaları, al bezleri ya da evde bir erkek bulundurmak yapılan uygulamalardandır.

İsim verme sırasında etkili olan faktörler ve isim verilirken çocuğun kulağına gülbank/dua okunması tespit edilen ayrıntılardandır. Konuşamayan ya da yürüyemeyen çocuk için yapılan uygulamalar ve bu uygulamalar sırasında 3,7 ve 40 sayıları da göze çarpan ve Türk kültüründe kendine yer eden önemli kültür belirleyicileridir. İlk dış çıktığında hedik kaynatılması da ortak olan bir kültür öğesidir. Görüldüğü üzere Abdallarda isim verme, konuşamayan ya da yürüyemeyen çocuk, ilk dış gibi pratiklerin Türk Dünyası ve Anadolu'daki varyantlarıyla benzerlik gösterir.

Yörede sünnet ise yapılması gerekliliği bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca sünnetçiliği de meslek haline getiren Abdalların geçmişte bu alanda işin ehli kişiler olarak görülür. Kirvelinin ise yalnızca kavram olarak yaşadığı, anlamsal öz olarak işlevsel olmadığı

söylenbilir. Bu kavram Abdallarda yalnızca, sünnet anında çocuğu tutan kişiye verilen isim olarak kendine yer bulur.

İkinci geçiş dönemi olan evlenmede ise tıpkı doğumdaki gibi çeşitli davranış kalıpları karşımıza çıkmaktadır. Evlilik öncesi başlayan bu uygulamalar evlilik sonrasına kadar sürüp giden bir zincirin halkalarını oluşturmaktadır. Önemli dönüm noktalarından biri olan evlilik, evlilik yaşı, eş seçimi, görücülük-kız bakma, dünürcülük-kız isteme, nişan, düğün, nikâh gibi başlıklar altında incelendi.

Abdallarda kız bakma, bahtın açılmasıyla başlayan süreç düğün sonrasına kadar devam etmektedir. Bu aşamada yapılan uygulamaların eski Türk inanç sistemiyle paralellik gösterdiği ve Abdallarda uygulanan pratiklerin toplumun diğer kesimlerindeki örnekleriyle benzer olduğu söylenbilir. Kapalı bir grup oldukları için aileler evliliklerde grup içinden olmasına dikkat etmektedirler. Ancak Abdalların son zamanlarda toplumun diğer kesimlerinden de kız alıp verdikleri görülmektedir. Abdalların, hafta sonları çalıştıkları için kendi düğünlerinin hafta içi pazartesi- cuma arası günlerde yapmaktadırlar.

Son geçiş dönemi olan ve bir bilinmezlik olgusu yaratan ölüm hayatın son aşamasıdır. Bu evre son nefes verilirken yapılanlar, ölümü düşündüren ön belirtiler, ölümden kaçınmalar, ölüm anındaki uygulamalar, ölüyle ve ruhla ilgili inanışlar, ölümün ardından yapılanlar, önemli günler, yas tutma ile ilgili uygulama ve pratikler başlıkları altında ele alındı. Ölüm anında kişinin başında Kur'an okuması, ağzının zemzem suyu ile ıslatılması, odada sessiz olunması, ölen kişinin üstüne bıçak, makas vb. demir parçası konması, ölüyü yıkamak için su kaynatılan ocağın kendi kendine sönmeye bırakılması, evin ışıklarının bir müddet açık bırakılması, cenaze evine komşular tarafından yemek getirilmesi, ölünün ruhu için belirli günlerde ölü adına yemek verilmesi, mezar ve mezarlık ziyaretleri ve ölünün ruhuyla ilgili inanışların çoğu yörede olduğu gibi Abdallarda da vardır.

Gelenek, görenek, örf, adet, anane, pratik ve inanışlar bakımından toplumun diğer kesimleriyle aynı değer yargılarını paylaşan ve benimseyen Abdalların, insana saygı, misafirperverlik, hoşgörü, alçakgönüllülük gibi unsurları bünyelerinde barındırmakta ve bu unsurları yaşam biçimi haline getirdikleri görülür.

Abdalların uyguladıkları âdet, gelenek, görenek, inanış ve pratiklerin geçmişten günümüze gelişerek değişen, nesilden nesile aktararak gelen, kuşakları arası köprü görevi gören Türk kültüründen oluşan, Türk Dünyası ve Anadolu'daki örnekleriyle benzerlik gösteren uygulamalardır.